

حکومت دینی

(در اندیشه سیاسی توماس آکویناس و امام خمینی (س))

سیدمجید قاسمی پطرودی

سرشناسه	: قاسمی پطودی، سید مجید
عنوان و نام پدیدآور	: حکومت دینی: (در اندیشه سیاسی توماس آکویناس و امام خمینی(س)) / سید مجید قاسمی پطودی.
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۴۰۹ ص.
شابک	: 7 - 308 - 212 - 964 - 978
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
ادداشت	: کتابنامه: ص. ۴۰۱ - ۴۰۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۶۸. -- نظریه درباره حکومت دینی / توماس آکویناس قدیس، ۱۲۲۵ - ۱۲۷۴ م. -- معلومات -- حکومت دینی / حکومت دینی.
نمونه افزودنی	: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س)، دفتر قم. مؤسسه چاپ و نشر عروج.
رده‌بندی کتبی	: ۸ ح ۸۴ ح / ۱۵۷۴ DSR
رده‌بندی دهی	: ۹۵۵ / ۰۸۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۱۷۹۲۶

کد م / ۲۸۴۷

مؤسسه چاپ و نشر عروج

حکومت دینی

نویسنده: سید مجید قاسمی پطودی

ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س))

چاپ اول: ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فخر رازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۶۶۴۰۴۸۷۳ - دورنگار: ۶۶۴۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای زاندارمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• حرم مطهر حضرت امام خمینی(س)، ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلیه نمایندگیهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

فهرست مطالب

ا	مقدمه ناثان
ج	مقدمه رولف
فصل اول: سن توماس آکویناس	
۳	بخش اول: دربارهٔ توماس آکویناس
۳	نگاهی به قرن سیزدهم
۶	زندگی و آثار
۲۱	آکویناس و اندیشمندان
۲۳	ارسطو
۲۵	افلاطون
۲۶	آگوستین
۲۷	نکاتی دربارهٔ آکویناس
۲۹	بخش دوم: مبانی فکری توماس آکویناس
۲۹	خداوند
۳۳	الهیات طبیعی و مکشوف شده
۳۶	براهین پنجگانهٔ اثبات خدا
۴۰	انسان
۴۱	عقلانیت
۴۲	اختیار و اراده

۴۴	سرشت انسان
۴۸	غایت‌مندی انسان [سعادت، حقیقت و خیرطلبی]
۵۸	انسان، حیوان اجتماعی
۶۰	فضیلت‌های چهارگانه در حیات اجتماعی انسان
۶۰	ایمان و عقل
۶۴	عقل
۶۶	ایمان
۶۸	ارتباط ایمان و عقل
۷۰	اهمیت و حیات انسان: عقل از نگاه آکویناس
۷۲	مسیحیت، حقیقت و اللقمان
۷۹	بخش سوم: اندیشهٔ سیمون آکویناس
۷۹	مقدمه
۷۹	قانون
۷۹	اهمیت و تعریف قانون
۸۲	قانون ابدی
۸۷	قانون طبیعی
۹۴	قانون بشری
۱۰۲	قانون الهی
۱۰۹	حکومت
۱۰۹	لزوم حکومت
۱۱۰	حکومت و اطاعت
۱۱۸	انواع حکومت
۱۲۰	برتری پادشاهی
۱۲۴	مشروعیت پادشاه

وظایف پادشاه.....	۱۲۸
بررسی اختیارات مطلقه پادشاه.....	۱۳۴
قانون‌مداری پادشاه.....	۱۴۰
پاداش حاکم عادل.....	۱۴۶
ماه حکومت استبدادی.....	۱۴۹
وبت حاکم مستبد.....	۱۵۲
آسیب‌شناسی پادشاه و عکس‌العمل بر علیه پادشاه مستبد.....	۱۵۴
حکومت دینی.....	۱۶۰
رابطه دین و سیاست.....	۱۶۲
مجری حکومت در اسلام.....	۱۶۹
معیار حکومت در جامعه اسلامی.....	۱۷۴
نتیجه‌گیری.....	۱۷۶

فصل دوم: امام خمینی

مقدمه.....	۱۸۱
بخش اول: زندگی و آثار.....	۱۸۳
زندگی.....	۱۸۳
آثار.....	۱۸۶
آثار اخلاقی.....	۱۸۶
آثار عرفانی.....	۱۸۷
آثار فلسفی.....	۱۸۷
آثار فقهی.....	۱۸۸
آثار اصولی.....	۱۸۹
آثار سیاسی اجتماعی.....	۱۸۹

زمینه‌های شکل‌گیری اندیشه امام	۱۹۰
بخش دوم: مبانی فکری	۱۹۱
خدا	۱۹۱
ربوبیت تکوینی و تشریعی	۱۹۴
راهبر اثبات خدا	۱۹۵
ساز	۱۹۹
ط	۲۰۰
نفس	۲۰۴
تولد دوباره	۲۰۹
ویژگی‌های ذاتی انسان	۲۱۰
شرایط وصول انسان به سعادت (جهاد اکبر)	۲۲۳
ولادت ثانویه	۲۲۷
انسان کامل	۲۲۹
علم و ایمان	۲۳۳
علم (عقل)	۲۳۳
علوم نافع	۲۳۷
ایمان	۲۳۸
رابطه علم و ایمان	۲۳۹
اسلام، حقیقت مطلق ایمان	۲۴۲
بخش سوم: اندیشه سیاسی امام خمینی (س)	۲۴۵
رابطه دین و سیاست	۲۴۷
سیاست الهی و شیطانی	۲۵۰
اولیای دین و سیاست	۲۵۱
جامعیت دین	۲۵۴

۲۵۵	ماهیت سیاسی احکام دین
۲۵۸	اهمیت سیاسی مساجد
۲۵۹	دخالت در سیاست، وظیفه‌ای اسلامی
۲۶۱	اثبات حکومت دینی
۲۶۱	دلایل تاریخی
۲۶۶	دلایل عقلی
۲۷۳	نتایج تشکیل حکومت
۲۷۷	حکومت دینی و مشروعیت
۲۷۷	مشروعیت الهی
۲۸۱	مشروعیت مردمی
۲۸۳	مقبولیت مردمی
۲۹۰	حکومت دینی و قانون
۲۹۰	حق وضع قوانین
۲۹۳	قانون الهی
۲۹۵	قانون بشری (اساسی)
۳۰۳	فقه
۳۱۲	حکومت دینی و حاکم جامعه
۳۱۲	ولایت فقیه
۳۱۵	ولایت تکوینی و تشریعی
۳۱۸	فاضل‌ترین فرد جامعه
۳۲۰	حکومت دینی و اختیارات مطلقه
۳۲۱	حکومت
۳۲۳	مصلحت
۳۲۸	ولایت مشروطه و اختیارات مطلقه

۳۳۱	حکومت دینی و سرشت انسان
-----	-------------------------

فصل سوم: بررسی تطبیقی

۳۳۹	مقدمه
۳۴۱	بخش اول: نقاط افتراق محوری
۳۴۱	مبانی متفاوت دینی
۳۴۴	مراقبات فکری
۳۶۷	تفاوت های محیط
۳۷۱	بخش دوم: اشتباهات محوری
۳۷۱	خداوند
۳۷۳	هدایت تکوینی و تشریفاتی
۳۷۴	براهین مشترک
۳۷۶	محدودیت عقل
۳۷۷	حکومت دینی
۳۸۰	دین و سیاست
۳۸۱	مشروعیت حاکم دینی
۳۸۳	حاکمیت قانون دینی
۳۸۸	فاضل ترین فرد در جامعه دینی
۳۹۱	اختیارات مطلقه حکومت دینی
۳۹۳	وظایف حکومت دینی
۳۹۶	نتیجه گیری
۴۰۱	کتابنامه

مقدمه بشر

«انسان» موجودی است که هم در عالم تکوین از محوریت ویژه‌ای برخوردار است و هم در عرصه‌های علم، اخلاق، سیاست بی‌همتایی دارد. عالمان و حکیمان، فراوان دربارهٔ ابعاد وجودی و عرصه‌های مختلف زندگی او سخن گفته‌اند، همچنان‌که ادیان آسمانی و شرایع الهی به مقام و منزلت و چگونگی زندگی او بهای زیادی داده‌اند.

از آنجایی که به باور فلاسفه، انسان موجودی است که در جمع و با زندگی اجتماعی به کمال می‌رسد و «مدنی الطبع» است، سخن گفتن از «حکومت» همواره یکی از مهم‌ترین مسائل بشر بوده است.

ادیان الهی با تمامی تفاوت‌هایی که دارند، برای انسان و پاسخ‌گویی نیازهای واقعی او آمده‌اند و یکی از نیازهای انسان سیاست و حکومت است که با توسط دین پاسخ داده شود و جایگاه و نقش حکومت دینی برای نیل بشریت به سعادت دین گردد و راه کارهای اجرایی کردن قوانین و دستورات الهی در جامعه مشخص شود.

بعضی از عالمان دینی که رسالت شناساندن و تحقق بخشیدن به تعالیم الهی را وظیفهٔ خود می‌دانند؛ با توجه به ساحت اجتماعی انسان و ضرورت عقلی حکومت برای جوامع انسانی، توجهی جدی به حکومت دینی و ساماندهی زندگی اجتماعی انسان از منظر دین داشته‌اند.

با این چشم‌انداز است که پژوهشگر ارجمند آقای سید مجید قاسمی پطروودی در

این کتاب کوشیده است «حکومت دینی» را از منظر دو تن از عالمان بزرگ دینی بررسی کند. حکومت دینی از منظر یک عالم مسیحی و یک عالم اسلامی و شیعی. از آنجایی که بحث‌های تطبیقی و مقایسه‌ای، شیرینی و جاذبه خاص خود را دارد، امید است خواننده این اثر همان کشش و جاذبه را از نزدیک لمس کند. شمار از پژوهشگر گرامی حاصل تلاش ایشان را به خوانندگان محترم تقدیم می‌داریم.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

دفتر قم

مقدمه مؤلف

از دیرباز تاکنون، اندیشمندان خودرنگی، ویژگی مهم بشریت در طول تاریخ محسوب می‌شود. در این میان اندیشمندان وجود دارند که تفکرات آن‌ها از محدوده زمانی و مکانی خود فراتر رفته و آنان را در صحنه‌های مختلف ماندگار کرده است. به‌طور کلی عوامل گوناگونی در شکل‌گیری اندیشه‌ها دخیل بوده‌اند؛ که ظهور دین، یکی از مهم‌ترین این عوامل محسوب می‌شود. با این ظهور، مهم‌ترین و بدیهی‌ترین سؤالی که برای بشریت، مطرح شد این است که: کارکرد دین چیست؟ آیا این کارکرد، صرفاً در آرامش روحی - روانی افراد، تأثیر می‌گذارد؟ یا به فرصت‌های اجتماعی نیز کشیده می‌شود؟ و اگر بعد اجتماعی انسان را شامل شد، چه قوانینی می‌تواند برای عینیت دادن به آن لازم است؟ و عمل به این قوانین اجباری است یا خیر؟ و مهم‌تر از همه آن‌که دین در امر سیاست و حکومت نیز باید دخالت کند؟ پاسخ این سؤالات در ادیان الهی، متفاوت است. علل این تفاوت‌ها فقط از منظر برون‌دینی شکافته نمی‌شوند، بلکه حجم وسیعی از آنها، درون‌دینی می‌باشد.

اسلام و مسیحیت، به‌عنوان ادیان مهم الهی نیز از پاسخ به این پرسش مستثنا نبودند. با توجه به تفاوت زمانی ظهور این ادیان، طبیعی است که نوع رسالت پیامبران اسلام و مسیحیت طبق شرایط زمانی و مکانی متفاوت باشد. جدای از تفاوت رسالت انبیاء،

قرائت‌های بسیار زیاد و بعضاً متضاد از مفاهیم ثابت دینی نیز در درون حوزه تفکر این ادیان، شکل گرفته است. مسیحیت به سه گروه کاتولیک، پروتستان و ارتدوکس تقسیم گردید و اسلام به دو گروه بزرگ شیعه و سنی. همه این عوامل باعث شد که اصل وجود تفاوت، بدیهی باشد. ولی دقیقاً به همین دلیل، وجود نقاط اشتراک، نیز از اهمیت خاصی برخوردار است.

توماس آکویناس مسیحی و متعلق به قرن ۱۳ میلادی و امام خمینی مسلمان و متعلق به قرن ۱۴ هجری قمری، از اندیشمندانی می‌باشند که با قرائت جدید خود از مسیحیت و اسلام، فضا را دیدند و در عالم اندیشه گشودند. ولی با توجه به نقاط اشتراک و افتراق فکری و دینی، و خود اشتراک نظر آنان در یکی از مفاهیم کلامی اسلام و مسیحیت به نام «حکومت دینی»، چیزی نیست که از کنار آن به سادگی بتوان گذر کرد. چرا که این مفهوم اصیل کلامی، دارای پیامدهای بسیار مهم سیاسی می‌باشد. و باید به علت این اشتراک نظر، توجه ویژه‌ای نمود.

با توجه به مسائل فوق، مسأله علمی تحقیق از این قرار است:

«اساسی‌ترین نقطه اشتراک توماس آکویناس و امام خمینی، در باب حکومت دینی، چیست؟»

در پاسخ، فرضیه ذیل مورد آزمون قرار می‌گیرد:

«حکومت دینی، در اندیشه سیاسی توماس آکویناس و امام خمینی، به معنی حاکمیت قانون دینی توسط فاضل‌ترین فرد جامعه می‌باشد.»

برای آزمون فرضیه، لزوماً باید به مبانی کلامی هر دو اندیشمند توجه نمود. چرا که حکومت دینی با دو عنصر حکومت (به عنوان امر انسانی) و دین (به عنوان امر الهی) رابطه مستقیم دارد. و انسان در هر دو، محور اصلی می‌باشد. لذا بحث از غایت، ماهیت و کارکرد حکومت دینی، بدون توجه به واقعیت وجودی انسان، نتیجه‌ای در بر نخواهد داشت. لذا این تحقیق با توجه به این نگاه معرفت‌شناسانه توماس و امام به انسان شکل

می‌گیرد. در همین راستا، مفاهیم سیاسی و کلامی حکومت دینی همچون، رابطه دین و سیاست، مشروعیت، قانون، وظایف و اختیار زمامدار جامعه دینی و... نیز در فصول اول (توماس آکویناس)، دوم (امام خمینی) و سوم (بررسی تطبیقی) مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل تحقیق نیز در فصول اول و دوم، به صورت توصیفی و در فصل سوم به صورت تحلیلی به تبیین و بررسی افکار هر دو اندیشمند، می‌پردازد. همچنین تذکر این نکته، در خصوص این باشد که اگر چه بررسی تطبیقی اندیشه‌های امام و آکویناس در مورد حکومت دینی کاری جدید و بدون سابقه قبلی محسوب می‌شود ولی ممکن است فصل اول، نسبت به فصل دوم، بیش‌تر مورد توجه مخاطب قرار گیرد. این توجه کاملاً طبیعی است. چرا که تاکنون کمتر اثری در ایران به صورت مستقل به اندیشه‌های سیاسی توماس آکویناس پرداخته شده است. آگاهی اکثر مخاطبین نهایتاً در حد قانون‌های چهارگانه وی می‌باشد. اما واقعیت آن است که توماس، شخصیت بزرگ کلامی مسیحیت است و حکومت دینی در اندیشه وی بحث کاملاً تازه و جدیدی محسوب می‌شود. با توجه به این مسائل سعی شده است شخصیت فکری او بیش‌تر به مخاطب معرفی گردد.

اما فصل دوم، در عین اهمیت فوق‌العاده آن، برای مخاطب بسیار آشناست. چرا که نظریه حکومت دینی امام خمینی از سال ۱۳۴۲ تاکنون وجودی و محسوس در حوزه‌های اندیشه داشته است و صدها کتاب، مقاله، سمینار و... در این زمینه ارائه گردیده است. مهم‌تر از همه آن‌که، بر اساس این نظریه، نظام جمهوری اسلامی شکل گرفت و امام شخصاً رهبری آن را عهده‌دار شد. لذا ضرورتی برای پرداختن به بعضی از مباحث به صورت مفصل (همچون زندگی سیاسی امام) احساس نشد و به همین دلیل، از منابع اصیل و دست اول (که مستقیماً نوشتار و گفتار امام است) استفاده گردید.

درباره هدف از نگارش این تحقیق نیز باید خاطر نشان کنیم که اگر چه مباحث

ذهنی و فکری، لزوماً نباید به نتایج عینی و کاربردی منجر گردد، ولی با توجه به تفکرات این دو اندیشمند، هر گونه اشتراک نظر و حتی اختلاف نظر، می‌تواند الگوی فکری و عملی پیروان ادیان اسلام و مسیحیت قرار گیرد. پاسخ به این پرسش بسیار مهم است که چرا امام و آکویناس بر مفاهیم خداوند، خیر، عدالت، سعادت و... اعتقاد راسخ و اصرار خاصی داشتند؟ و چرا هر دو تمام حیات علمی و دینی خود را صادقانه وقف فرمان‌های بلند دین و دینداری کردند تا انسان به سعادت ابدی رهنمون گردد؟ بدون شک، اندیشه «ان‌شود بیگانه» و دچار «روزمره‌گی» شده جوامع مختلف امروزی می‌تواند با شکوهی که هر ذاتی ادیان الهی، سعادت و لذت واقعی را با تمام وجود لمس نماید. و خداوند به عین آن، شکل‌گیری جوامع مطلوب، به دور از عقده‌ها و حقارت‌های حیوانی بر انسان می‌باشد. اگر چه پرداختن به تمامی مفاهیم فوق و تبیین همه جانبه آن، کار بسیار دشوار و دقیقی را می‌طلبد، ولی این تحقیق، قدم ناچیز و ناقصی در این مسیر پراهمیت، محسوب می‌گردد. لازم می‌دانم به رسم ادب و شکر پروردگار، از پدر و مادر عزیزم که در محبتی پاک و معنوی زمینه تحقق زندگی سرشار از علم و ادب را فراهم کردند و از همسر ارکاز خانم فاطمه قندی برای صبر و گذشت و مهربانی در زندگی مشترکمان تشکر کنم. همچنین از همه اساتید محترم که این‌جانب را در نگارش این اثر یاری کردند به خصوص آقایان دکتر قادری و بهشتی قدردانی می‌کنم.